

olduğu anlaşılan, bu kargaşa günlerinde Sultan Abdülhamid'e meclisi kapatmayıp meşrutiyeti desteklemesini telkin eden bir açık mektup yazan, subayların din karşıtı davranışlarından şikâyet eden erlere günahkâr da olsalar üstlerine itaat etmeleri gerektiği cevabını veren, isyancıları sükûnete ve itaate çağırın Vahdeti (son yedi sayı), aldığı tehdit mektupları ve savcılıkla zaptiyeden gelen ürkütücü davetler üzerine -kendisini tutuklu iken öldürecekleri endişesiyle- 7 Nisan 1325 (20 Nisan 1909) tarihli 110. sayıyı çıkardıktan sonra İstanbul'dan kaçtıysa da kısa sürede yakalandı ve iç yüzü hâlâ aydınlanamayan 31 Mart ayaklanmasının aslı tahrikçilerinden olduğu ithamıyla -iki paşa, iki miralay, iki mülâzim, beş er ve sivil bir kişiyle birlikte- 19 Temmuz 1909'da idam edildi (*Tasvîr-i Ef-kâr*, sy. 49, Dîvân-ı Harb-i Askerî tebliği).

Volkan gazetesi M. Ertuğrul Düzdağ tarafından tam koleksiyon halinde yeni harflerle yayımlanmıştır (İstanbul 1992).

BİBLİYOGRAFYA :

Volkan Gazetesi: 1908-1909 (haz. M. Ertuğrul Düzdağ), İstanbul 1992, bk. İndeks; M. Ertuğrul Düzdağ, "1908-1909 Yıllarında Yayımlanan Dini Siyasi Günlük Gazete", *İkinci Meşrutiyet Devrinde Basın ve Siyaset* (haz. Hakan Aydın), Konya 2010, s. 211-220; "31 Mart İfadeleri", *Geçit Dergisi*, sy. 2-11, İstanbul 1966; M. Nejat Sezik, "Volkan Gazetesi ve Derviş Vahdeti", *Zaman*, İstanbul 10 Şubat 1992, s. 11.

M. ERTUĞRUL DÜZDAĞ

VOLLERS, Karl

(1857-1909)

Alman şarkiyatçısı.

19 Mart 1857'de Kuzey Almanya'da Jeverland Hooksiel'de doğdu. Babası doktordu. Hildesheim ve Jever liselerinde okudu. 1875'te Protestan teolojisi ve Doğu dillerini tahsil etmek üzere Tübingen Üniversitesi'ne kaydoldu. 1877-1878'de Berlin Üniversitesi'nde Heymann Steinthal ve Israel Lewy gibi hocalardan Yahudilik'le ilgili dersler aldı. Ayrıca Halle ve Strasburg üniversitelerinde bir süre öğrenim gördü. 1879'da özel ders vermek için bir yıllığına İstanbul'a gitti. Almanya'ya döndükten sonra 1880'de Jena'da "lizentiatengrad" (lisans diploması), ertesi yıl "facultas doçenti" belgelerini elde etti. 1882'de Halle Üniversitesi'nde hazırladığı çalışmasıyla doktor unvanını kazandı. Vollers öğrenciliği sırasında Albert Socin, Franz Praetorius, Fr. Schrader, J. Barth, Theodor Nöldeke ve G. Landauer gibi ünlü şarkiyatçılardan ders al-

dı. Saksonya eyaletinde bir müddet lise öğretmenliği yaptı. Öğrenci iken Berlin Kraliyet Kütüphanesi'nde çalışmıştı. 1886'da W. Spitta'nın yerine Kahire'deki Hidiviyye Kütüphanesi'ne müdür olarak tayin edildi. Bu görevde kaldığı on yıl süresince Doğu dilleri ve şarkiyat alanında kendini yetiştirdi, Arapça üzerine çalışmalar yaptı. Eylül 1892'de Londra'da toplanan Müsteşrikler Kongresi'ne katıldı. 1896'da Jena Üniversitesi Felsefe Fakültesi'ndeki Şark Dilleri Bölümü'nde görevlendirildi. Burada da Arapça'yla ilgili çalışmalarına devam etti. Aynı yıl Jena'da bulunan Doğu Paraları Koleksiyonu'nun (Das Orientalische Münzkabinett) müdürlüğünü de üstlendi ve koleksiyonun zenginleşmesini sağladı. 1905'te Cezayir'de toplanan Uluslararası Şarkiyat Kongresi'ne katılarak bir tebliğ sundu. Tebliğinde Kur'an-ı Kerim hakkındaki temelsiz iddiaları yüzünden müslüman âlimlerin tepkisiyle karşılaştı. Vollers, Mısırlı âlim Abdülaziz Çâvîş'in kendisine, bu tür iddiaları gülünç bulduğunu ve yabancıların Kur'an-ı Kerim'le ilgili sözlerinin müslümanlar için bir kıymet taşımadığını söylediğini aktarır (*Volkssprache und Schriftsprache*, s. 2-3). Ağustos 1908'de Berlin'deki Tarihçiler Kongresi'ne katılan Vollers rahatsızlanarak 5 Ocak 1909'da Jena'da öldü.

Birçok şarkiyatçı gibi Karl Vollers de ilk öğrenimini hristiyan teolojisi alanında görmüş, dil bilimleri üzerinden şarkiyatla uğraşmaya başlamış, daha sonra tarih, dinler tarihi ve dil alanındaki çalışmalarıyla tanınmıştır. Hidiviyye Kütüphanesi'ndeki görevi sırasında yazmalarla ilgilenmiş, bunların tanıtımı için gayret göstermiş, bazı Arapça yazmaları neşretmiştir. Almanya'da üniversite hocalığı yaparken Alman kütüphanelerinde Doğu dilleriyle yazılmış koleksiyonların gelişmesini sağlamış, kataloglar hazırlamıştır. Dinler tarihi alanında da tanınan Vollers'e göre din kültür ve tarihin bir parçası olup aslını ortaya koyabilmek için tarih öncesine gitmek gerekir. Din, insan zihninin kendi çevresiyle sebep-sonuç ilişkisi bağlamında giriştiği faaliyet sonucu ortaya çıkan bir kurumdur. Dinler toplulukları değil topluluklar dinleri şekillendirir. Vollers'in Kur'an'la ilgili iddiaları bazı şarkiyatçılar tarafından da eleştirilmiştir (Fück, s. 240).

Eserleri. Telif. 1. *Lehrbuch der ägypto-arabischen Umgangssprache mit Übungen und einem Glossar* (Leipzig 1890; Kairo 1890, 1972). Mısır lehçesi hakkındaki eser F. Crawford Burkitt tarafın-

dan *The Modern Egyptian Dialect of Arabic* adıyla İngilizce'ye tercüme edilmiştir (Cambridge 1895). **2. *Le neuvième congrès international des orientalistes tenu à Londres du 5 au 12 septembre 1892*** (Le Caire 1892). **3. *Catalogue de la section européenne***. Hidiviyye Kütüphanesi'nin Avrupa bölümünde yer alan eserlerin katalogudur (Le Caire 1892, 1901). **4. *Katalog der islamischen, christlich-orientalischen, jüdischen und samaritanischen Handschriften der Universitäts-Bibliothek zu Leipzig*** (Leipzig 1906; Osnabrück 1975; Piscataway 2009). **5. *Volkssprache und Schriftsprache im alten Arabien*** (Strassburg 1906, 1972; Amsterdam 1981). Eski Arapça'da halk dili ve yazı diliyle ilgili olup bu bağlamda Kur'an-ı Kerim'in dili hakkında öne sürdüğü iddialar büyük tepki çekmiştir. **6. *Die Weltreligionen in ihrem geschichtlichen Zusammenhange***. Eserde dinlerin ortaya çıkış şekilleri ele alınmaktadır (Jena 1907, 1921).

Neşir. 1. *Das Dodekapropheton der Alexandriner*. Vollers bu eserinde İncil'in en eski Yunanca tercümeleriyle "on iki peygamber kitabı" diye bilinen kutsal metinleri karşılaştırmıştır. İki bölümden meydana gelen eserin birinci cildi 1880'de, doktora tezi olarak kabul edilen ikinci cildi de 1882'de yayımlanmıştır (Berlin). **2. *Pentateuchus Samaritanus*** (III-V, 1883, 1885, 1891). Julius Heinrich Petermann'ın ilk iki cildini yayımladıktan sonra ölümü dolayısıyla yarım kalan çalışmasının tamamlanmış halidir. Vollers, Tevrat'ın "beş kitab"ının Samaritan diline tercümesinin son üç cildinin editörlüğünü yapmıştır (I-V, Berlin 1872-1891). **3. *Description de l'Égypte. Kitâbü'l-İntişâr li-vâsıfati 'İkdi'l-emşâr***. İbn Dokmak'a ait eserin Kahire ve İskenderiye şehirleriyle ilgili IV ve V. cüzlerinin neşridir (Bulak 1309-1310; Le Caire 1893). **4. *Fragmente aus dem Muğhrib des Ibn Sa'îd***. İbn Sa'îd el-Mağribî'ye ait *el-Muğrib fi hule'l-Mağrib* adlı eserin Ahmed b. Tolun'un hayatıyla ilgili bölümünün Almanca tercümesiyle beraber neşridir (Berlin 1894; Weimar 1895). **5. *Die Gedichte des Mutalammis: Dîvânü'l-Mütelemmis*** (Leipzig 1903). Câhiliye devri şairlerinden Mütelemmis'in şiirlerinin Almanca çevirisiyle birlikte Arapça metninin neşridir.

Makaleler. Vollers, başta *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft (ZDMG)*, *Zeitschrift für Assyriologie und verwandte Gebiete* ve *Encyclo-*

VOLLERS, Karl

pedia of Islam olmak üzere pek çok dergi ve ansiklopedide makale ve kitap tanımlarıyla maddeler yayımlamıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: "Mitteilung über einige handschriftliche Erwerbungen der königlichen Bibliothek zu Berlin" (*ZDMG*, XXXVIII [1884], s. 567-580); "Der Katalog der arabischen Handschriften zu Kairo" (*a.g.e.*, XL [1886], s. 765-769); "Aus der vizeköniglichen Bibliothek in Kairo" (*a.g.e.*, XLIII [1889], s. 99-120; XLIV [1890], s. 373-389); "Der neuarabische Tartuffe" (*a.g.e.*, XLV [1891], s. 36-96); "The System of Arabic Sounds as Based upon Sibawaih and Ibn Yaish" (*Transactions of the 9th International Congress of Orientalists*, II [London 1893], s. 130-154); "Arabisch und Semitisch: Gedanken über eine Revision der semitischen Lautgesetze" (*Zeitschrift für Assyriologie und verwandte Gebiete*, IX [Leipzig 1894], s. 165-217); "Über Panislamismus" (*Preussische Jahrbücher*, CXVII [Berlin 1904], s. 18-40); "Chidher" (*Archiv für Religionswissenschaft*, XII [Leipzig 1909], s. 234-284); "Die solare Seite des alttestamentlichen Gottesbegriffes" (*Archiv für Religionswissenschaft*, IX/2 [Leipzig 1906], s. 176-184; ayırbasım Leipzig 1906); "Das Religionsgespräch von Jerusalem (um 800 D)" (*Zeitschrift für Kirchengeschichte*, XXIX [Stuttgart 1909-10], s. 29-71); "Lord Cromer und sein Egypten" (*Historische Zeitschrift*, CII [München 1911], s. 57-86) (diğer çalışmaları için bk. *Bibliographie der Deutschsprachigen*, XVIII, 317-320).

BİBLİYOGRAFYA :

Karl Vollers, *Volkssprache und Schriftsprache im alten Arabien*, Strassburg 1906; a.m.f., *Die Weltreligionen in ihrem geschichtlichen Zusammenhange*, Jena 1907, tür.yer.; a.m.f., "Was Mich zur Hochschule Führt", *Ost und West*, VII/11, Berlin 1907, s. 709-710; Th. Nöldeke, *Beiträge zur semitischen Sprachwissenschaft*, Strassburg 1904, s. 1-14; a.m.f., *Neue Beiträge zur semitischen Sprachwissenschaft*, Strassburg 1910, s. 1-5; L. Şeyho, *Târîhu'l-âdâbi'l-'Arabiyye*, Beyrut 1926, s. 81; Serkîs, *Mu'cem*, II, 1615; J. Fück, *Die arabischen Studien in Europa*, Leipzig 1955, s. 219, 240, 316; C. H. Becker, *Islamstudien*, Hildesheim 1967, II, 450-455; Necîb el-Akîkî, *el-Müsteşrikkün*, Kahire 1980, II, 403-404; Zirikî, *el-A'âm* (Fethullah), V, 212; *Bibliographie der Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde* (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1993, XVIII, 317-320; Abdülhamîd Sâlih Hamdân, *Tabakâtü'l-müsteşrikkîn*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Mektebetü Medbûlî), s. 163-164; H. Hirschfeld, "Volkssprache und Schriftsprache im alten Arabien von Karl Vollers", *JRAS* (1907), s. 687-691; "el-Âdâbü'l-'Arabiyye", *el-Meşriq*, XXIV/7, Beyrut 1926, s. 676.

HİRAL GÖRGÜN

VOYNUK

Osmanlı döneminde
Rumeli'de
hıristiyanlardan oluşturulan
askerî teşkilâta verilen ad.

Osmanlılar'ın Rumeli'deki fetihleri sırasında kendi bünyelerine kattıkları filorici, martolos gibi hıristiyan askerî gruplardan biri olup Slavca "asker" anlamındaki **voynik** kelimesinden gelmektedir. Osmanlı kaynaklarında **voynak**, **voyneyk** şeklinde de geçer. Kelimenin sonuna Farsça çoğul eki getirilerek yapılan **voynugân** da kullanılmıştır. Voynuk kelimesi ilk Osmanlı tahrir kayıtlarında yer alır. Bunların içinde 835 (1431-32) tarihli *Arvanid Defteri*, Fâtih Sultan Mehmed dönemine ait Semendire (BA, TD, nr. 16, s. 10), 871 (1466-67) tarihli Vidin (BA, MAD, nr. 18), yine aynı tarihli Tırhala (İnalçık, *Fatih Devri*, s. 165), 872 (1467-68) tarihli Braniçevo (Stoyakoviç, s. 17-31), 883 (1478) tarihli Hersek (İnalçık, *Fatih Devri*, s. 154) ve 885 (1480) tarihli Niğbolu defterleri sayılabilir. Ayrıca Fâtih Sultan Mehmed'in son dönemlerinde ve II. Bayezid devrinde kaleme alınmaya başlanan Osmanlı kroniklerinde de voynuklar hakkında bilgi verilmiştir. Buna göre voynuk teşkilâtı Timurtaş Paşa tarafından I. Murad zamanında Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarında kurulmuştur. Voynukların coğrafi dağılımına bakılacak olursa bunların Filibe-Sofya-Niş, Selânik-Niş-Belgrad güzergâhı üzerinde, Semendire-Braniçevo-Vidin bölgesinde, Kesriç, Hersek ve Bosna'da bulundukları görülür. Voynuklarla ilgili ilk defterlerin Arnavutluk, Vidin, Tırhala, Braniçevo, Hersek ve Niğbolu'ya ait olması voynuk teşkilâtının büyük ölçüde bu bölgelerin insanlarıyla teşkil edildiğini ortaya koyar. Adı geçen bölgelerden önce Bulgaristan'ın fethedildiği ve daha sonra voynukların Bulgarlar'la özdeşleştirildiği göz önüne alınırsa voynuk uygulamasının ilk defa Bulgaristan'da gerçekleştirildiği sonucuna varılabilir. Esasen voynuk teşkilâtı içerisinde Bulgarlar'ın önemli yer tuttuğu bilinmektedir. İlk dönem Osmanlı kanunnâmelerinden voynukluğun, daha çok vergilerini filori ile ödedikleri için "filorici" denilen ve Timok-Tuna kavşak bölgesinde yaygın biçimde görülen Eflak teşkilâtı ile de alâkalı olduğu anlaşılır (Beldiceanu, *REI*, XXXIV [1966], s. 84-132; Kayapınar, s. 243-288). Voynukların bulunduğu bölge voynuk sancağı olarak Rumeli beylerbeyliği teşkilâtı içinde yer almıştır.

XV. yüzyılın başlarına kadar uzanan tahrir defterleri ve kanunnâmelere göre voynuklar Osmanlı öncesinde "voyini / voynitsi" diye adlandırılan küçük asilzade sınıfı temsilcileriydi. Osmanlılar, hıristiyan sipahiler gibi eskiden beri voynuk olanları askerî sistemlerine dahil etmekte bir sınıca görmediler. Bu durum tedricî fetih siyasetinin de bir aşamasıydı (İnalçık, *Doğu Batı*, s. 61-84). Voynuklar savaşçı özelliklerini XV. yüzyıl boyunca sürdürdü. XVI. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra durum giderek değişti. İlk dönemlerde teşkilât sefere katılan voynuklarla yedekleri yamaklardan müteşekkildi. Voynukluğun esasını baştinaya (baba toprağı, baba çiftliği) sahip olmaları teşkil ediyordu. Bu da onları normal reâyâdan ayıran önemli bir özellikti. Voynuklar baştinalarının bulunduğu köylerde "primkür" ve "lagator" denilen hıristiyan kökenli Osmanlı askerlerine bağlıydı (Beldiceanu, *Turcica*, VIII/1 [1976], s. 277-278). Primkür ve lagatorlar da bölgenin çeribaşısının emrindeydi. Müslüman olan çeribaşılar bölgenin voynuk beyine, voynuk beyi de mirâhor ağasına tâbiydi. 1545 tarihli Pojega Sancağı Kanunnâmesi'nde nahiye kethüdâsının "knez", köy kethüdâlarının primkür ve "teklice" diye adlandırıldığı dikkati çeker (bk. ÇERİBAŞI).

Voynukların görevleri sefere ve akınlara katılmaktı. Adı geçen kanunnâmede bu görevler uçlarda istihbarat, düşmanın durumunu araştırmak, mızrakları, kalkanları, diğer savaş aletleri ve atlarıyla uçlarda, askerî seferlerde hizmet etmek şeklinde belirtilmiştir (Akgündüz, V, 333). Barış döneminde de voynukların önemli görev yerlerini nöbetleşe korumak, kale muhafızlığı yapmak ve varoşları beklemek gibi hizmetleri söz konusuydu (*a.g.e.*, II, 60, 73). Voynuklar görev bakımından hem martoloslara hem de derbendcilere benziyordu. Barış zamanında bu görevlerin dışında saray ahırlarında çalışır, hassa atlarına bakar ve çayırları biçerlerdi. Voynuklar bu işleri bağlı oldukları lagatorlar ve çeribaşlarıyla birlikte yerine getirirlerdi. Görev sonrasında mirâhordan hizmetlerini tamamladıklarını gösteren bir tezkire alıp baştinalarının bulunduğu köylerine dönerlerdi. Barış ve savaş dönemlerindeki hizmetlerini üç ya da dört kişiden oluşan ve "gönder" denilen askerî ocak içinde ifa ederlerdi. "Mızrak kargı" anlamına gelen gönder kelimesinin Grekçe "kontarion"dan türediği belirtilmektedir (Beldiceanu, *Südst-Forschungen*, XXIV [1965], s. 107-108). Osmanlı belgelerinde gönder kelimesi, savaşta vezirlerin ve ordunun ileri gelenle-